

Шанскова Т. І., Мірошніченко О. А., Кушева Ж. І. Андрагогічні засади удосконалення навчальної мотивації майбутніх фахівців у процесі магістерської підготовки // Андрагогічний вісник. 2017. № 8. С. 90-98

УДК 159.923:159.98

Шанскова Т. І.,
доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри
педагогіки, психології та управління навчальними закладами,
Мірошніченко О. А.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Кушева Ж. І.,
кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

АНДРАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкрито необхідність застосування андрагогічної моделі у процесі професійної підготовки майбутніх магістрів; проаналізовано особливості формування навчальної мотивації студентів; висвітлено результати дослідження мотиваційної сфери магістрантів; виділено етапи формування навчальної мотивації та подано шляхи її удосконалення в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Ключові слова: андрагогічна модель підготовки магістрів, базова, соціальна, пізнавальна та професійно-результативна мотивації; мотив; мотиваційна сфера, навчальна мотивація.

В статье раскрыта необходимость применения андрагогической модели в процессе профессиональной подготовки будущих магистров; проанализированы особенности формирования учебной мотивации студентов; освещены результаты исследования мотивационной сферы магистрантов; выделены этапы формирования учебной мотивации и представлены пути ее совершенствования в образовательном процессе высших учебных заведений.

Ключевые слова: андрагогический модель подготовки магистров, базовая, социальная, познавательная и профессионально-результативная мотивации; мотив; мотивационная сфера, учебная мотивация.

The article reveals the necessity of using the andragogical model in the process of professional training of the prospective masters; the peculiarities of formation of students' educational motivation are analyzed; the results of the study of the motivated mastership field are highlighted; the stages of formation of educational motivation are highlighted and ways of its improvement are presented in the educational process of institutions of higher education. The work on studying the motivation of the masters has practical significance in the sense that by investigating the prevailing types of motivation from representatives of different specialties, the teacher can direct his professional activity to the activation of the educational and upbringing influences inherent in each motivation. The study is not complete and final, the next step we consider it necessary to create a typology of the personality of the master, based on the physiologically determined properties of the person (type of nervous system, type of higher nervous activity, temperament), and on the socially determined substructure of the individual, one of the central components of which we consider motivation.

Key words: andragogical model of preparation of masters, base, social, cognitive and professional-productive motivation; motive; motivational sphere, educational motivation.

Постановка проблеми. Цілісний аналіз професійної підготовки фахівців в умовах магістратури засвідчує, що в сучасних умовах розвитку педагогічної науки і практики виникла необхідність розробки нової теоретико-методологічної концепції, реалізація якої забезпечуватиме підвищення рівня готовності фахівців до професійної діяльності шляхом упровадження відповідної андрагогічної моделі.

Так, відомий американський андрагог М. Ноулз, який визначив андрагогіку як мистецтво допомоги дорослим у навчанні, на основі компетентнісного підходу розробив модель навчання дорослих. На його думку, основна мета освіти дорослих полягає в їх вмінні практично застосовувати набуті знання у мінливих умовах життя соціуму. Концептуальна різниця в сутності моделей навчання (педагогічній і андрагогічній) визначається М. Ноулзом за такими позиціями:

- самоусвідомлення того, хто навчається;
- досвід того, хто навчається;
- готовність до навчання; застосування набутих знань;
- орієнтація у навчанні;
- психологічний клімат у навчанні;
- планування навчального процесу;
- визначення потреб навчання;
- формулювання цілей навчання;
- проектування навчального процесу;
- навчальна діяльність;
- оцінювання результатів навчання.

Таким чином, андрагогічна модель навчання передбачає активну діяльність студента, високий рівень навчальної мотивації і повною мірою може бути застосована у процесі підготовки магістрів, зокрема і не за спорідненими спеціальностями.

Головними напрямками діяльності магістрів є професійне навчання, особистісне самовдосконалення, розвиток інтелекту, моральне, естетичне та фізичне збагачення. В юності активізується ціннісно-орієнтаційна діяльність, яка базується на мотиваціях та потребах особистості. Це сензитивний період для розвитку основних соціогенних потенцій людини та для завершення формування особистості в усіх її виявах.

Мотиваційна сфера є основою особистості, яка включає в себе систему мотивів у її певній побудові (ієрархії). Вивчення мотивації – це виявлення її реального рівня та можливих перспектив у кожного студента та групи в цілому, а мотиви – усвідомлені спонукання поведінки та діяльності особистості, які є її властивістю та які виникають при найвищій формі відображення потреб.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У роботах Б. Ананьєва, Л.Божович, Н. Кузьміної, О. Леонтьєва, А. Маркової, С. Рубінштейн, В.Семиченко та ін. доведено, що мотивація є рушійною силою людської поведінки. У сучасній психології термін "мотивація" використовується як система факторів, які детермінують поведінку (потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення тощо), і як характеристика процесу, що стимулює та підтримує поведінкову активність на певному рівні. Мотивацію можна визначити як сукупність причин психологічного характеру, що пояснюють поведінку людини, її спрямованість та активність. Узагальнюючи різні визначення, можна стверджувати, що мотивація – це така рушійна сила, що ґрунтується на задоволенні певних потреб, спонукаючи людину діяти з максимальними зусиллями для досягнення цілей.

Питання сутності мотивів, мотивації у професійній діяльності пов'язано з різними аспектами психологічної науки. Зокрема його розглядали К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Б. Ананьєв, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Б. Ломов, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе та ін.

Мотивація вступу до вищого навчального закладу відіграє першочергову і значну роль та в подальшому впливає на якість засвоєння знань (С. Бобровицька, Л. Добровольська, Є. Павлютенков, А. Печнікова, Ф. Рахматулліна та інші). Мотивація

навчальної діяльності школярів та студентів досить детально висвітлена у працях науковців (К. Алдерфер, Л. Божович, А. Дусавицького, О. Леонтьєва, А. Маркової, А. Маслоу, С. Рубінштейна та ін.).

Мотиви мають динамічний характер, їх ієрархія визначається соціальними та економічними змінами в житті суспільства, культури, а також груповими усвідомленнями та поведінкою. У свою чергу, підпорядкованість мотивів визначає життєвий шлях людини і сама є результатом взаємодій індивідуально-типологічних властивостей особистості та її соціальних відносин з навколишнім світом.

Дослідження засвідчили, що існують декілька груп мотивів вибору професії (соціальні, моральні, естетичні, пізнавальні, творчі, матеріальні, мотиви престижу та ін.). Класично мотиви вибору професії кваліфікують за типами професійної мотивації і виділяють: домінантний тип (стійкий інтерес до професії); ситуативний тип професійної мотивації (вплив життєвих обставин, які не завжди співвідносяться з інтересами особистості); і конформістський (або сугестивний) тип професійної мотивації (вплив зі сторони найближчого соціального оточення) [6].

У цілому, говорячи про мотивацію професійної діяльності, неможна обійти проблему саморозвитку та самореалізації, яка є значущою у багатьох сучасних концепціях розвитку людини. Зазначимо, що актуальна потреба саморозвитку, прагнення до самовдосконалення є цінними вже самі по собі, і є показником особистісної зрілості та одночасно умовою її досягнення. Постійне прагнення до саморозвитку не лише приносить і закріплює успіх у професійній діяльності, але й сприяє професійному довголіттю особистості, що важливо враховувати у процесі підготовки магістрів [1].

Таким чином можна зробити висновок, що мотиваційна сфера особистості впливає як на вибір професії, так і на успішність всієї трудової діяльності. Наявність у людини певних сполучень типологічних властивостей нервової системи обумовлюють її схильність до того чи іншого виду діяльності. Усвідомлення такої схильності та її причин призводять до формування мотиву, який і спонукає людину займатися тим чи іншим видом діяльності, оскільки саме ця діяльність відповідає її професійним здібностям. Відповідність вибраної діяльності індивідуально-типологічним та особистісним особливостям сприяє високій ефективності діяльності, забезпечує задоволеність працею та підкріплює мотив вибору професії, перетворюючи його в стійкий інтерес [4].

А. Маркова визначила термін "навчальна мотивація" як одне з новоутворень психічного розвитку особистості, що виникає у ході активної навчальної діяльності, та як цілеспрямовану навчальну діяльність чи потребу в ній, а також виділила такі чинники мотивації учіння: ставлення до навчання; навчальні цілі людини; навчаємість як здатність людини до засвоєння нових знань, що досить суттєво впливає на самооцінку дорослих студентів, особливо з вираженням мотивом уникнення невдачі [6].

Метою статті є дослідження видів навчальної мотивації студентів магістратури та обґрунтування шляхів її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Загальновизнано, що від вираження професійних мотивів залежить ефективність діяльності. При цьому значущими є розвивальні характеристики суб'єкта професійної діяльності (орієнтованість, спрямованість, професійно важливі якості, знання, вміння й навички, професійна компетентність, позиції тощо), що виявляються в інтегральних характеристиках особистості (інтереси, спрямованість, емоційна й поведінкова гнучкість тощо з урахуванням стадій вікового психічного розвитку людини як суб'єкта праці з точки зору домінуючих її життєвих або професійних задач; етапи професійного становлення особистості (професійна підготовка, професійна адаптація, професійна майстерність тощо); форми професійного становлення особистості (індивідуальна, особистісна, індивідуально-особистісна) у межах відповідних форм психічної регуляції діяльності, динаміки професійного функціонування (адаптація, становлення, стагнація) та стадій психологічної перебудови особистості (самовизначення,

самовираження, самореалізація) у зв'язку з адаптивною поведінкою або розвитком особистості в професійній діяльності.

У педагогічній теорії та практиці накопичено багато теоретичного та емпіричного матеріалу щодо особливостей становлення та функціонування навчальної мотивації, подано різні класифікації мотивів учіння, розроблено діагностики структури навчальної мотивації та шляхи її формування та корекції. Таким чином, вивчення мотивації передбачає виявлення її реального рівня та можливих перспектив у кожного студента та групи в цілому. До основних етапів становлення мотивів можна віднести наступні:

- актуалізація звичних мотивів, постановка на цій основі нових цілей;
- позитивне підкріплення мотиву в процесі реалізації визначених цілей;
- виявлення на цій основі нових мотивів;
- поява у мотивів нових якостей (стійкість).

У процесі активізації пізнавальної діяльності студентів магістратури вагоме місце займає розвиток їх пізнавального інтересу, який виступає як важливий мотив навчання, стійка риса особистості студента, вагомий засіб підвищення якості навчання.

Успішне викладання вимагає стимулювання активності студентів у процесі навчання. Компонент стимулювання не обов'язково слідує за організацією. Він може передувати їй, може здійснюватися одночасно, але може і завершувати її. Стимулювання повинно привернути увагу студентів до теми, викликати у них допитливість, цікавість, пізнавальний інтерес. Одночасно необхідно розвивати у студентів-магістрантів почуття обов'язку і відповідальності, що активізують вчення.

У процесі формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів-магістрів відбувається розвиток мотивів навчання, оволодіння прийомами оптимізації використання особистого часу, перевірки оригінальності написаних рефератів, контрольних, курсових та магістерських робіт.

З метою підвищення мотивації навчально-пізнавальної діяльності викладачі ставлять студентам-магістрам завдання щодо формування і активізації виконання самостійної роботи. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів повинна бути пов'язана з пошуком внутрішніх умов підвищення ефективності навчальної діяльності. Тому одним з ключових засобів розвитку мотиваційної сфери особистості студента-магістра є спеціально-організована діяльність, яка ґрунтується на факторах, що впливають на активізацію спеціально організованої самостійної роботи студента-магістра.

Психологічне вивчення мотивації і її формування – це дві сторони одного і того ж процесу виховання мотиваційної сфери цілісності особистості студентів-магістрів. Вивчення навчальної мотивації необхідно для виявлення реального рівня і можливих перспектив, а також зони її найближчого впливу на розвиток кожного студента. У зв'язку з цим результати психологічних досліджень процесу професійної мотивації, показали нові процеси взаємозв'язку суспільного устрою суспільства і формування у студентів-магістрів нових цілей і потреб. Шляхи становлення і особливості мотивації для кожного студента індивідуальні і неповторні. Завдання полягає у тому, щоб, спираючись на загальний підхід, виявити, якими складними, іноді суперечливими шляхами відбувається становлення професійної мотивації студента-магістранта.

Важливу роль у формуванні та становленні особистості магістра відіграє його мотиваційна сфера (потреби, мотиви, прагнення, схильності, ідеали, переконання, світогляд). Термін "мотивація" у психології розглядається як внутрішня спонукальна причина дій і вчинків особистості, а мотивація виступає як система взаємопов'язаних мотивів діяльності, що визначають лінію поведінки. П. Сімонов [8, с. 28-29] називає мотиви вітальні, ідеальні та соціальні. Соціальні, у свою чергу, він розділяє на мотиви, що базуються на потребах "для себе" (які усвідомлюються як належні права) і "для інших" (які усвідомлюються як обов'язки). Є. Ільїн [5, с. 305] називає такі навчальні мотиви у студентів, як професійні, особистого престижу, прагматичні та пізнавальні.

І. Володарська, Н. Ізергін, А. Марков пропонують об'єднати усі мотиви у наступні чотири групи:

- професійні,
- пізнавальні,
- соціальної ідентифікації,
- утилітарні.

Прикладом професійних мотивів вони називають прагнення стати висококваліфікованим фахівцем; пізнавальних – бажання отримувати задоволення від самого процесу навчання; соціальної ідентифікації – прагнення студентів до гарного навчання заради соціального схвалення з боку оточуючих; утилітарних – бажання мати матеріальну винагороду та уникнення засудження з боку близьких [2].

Навчальна діяльність магістра може бути вузько спрямованою (бажання мати високі оцінки, гарні конспекти, вивчати першоджерела), а також широко спрямованою. Вона відрізняється розумінням соціальної значущості навчання, розвитком пізнавальних інтересів, особистісним спілкуванням з викладачами, самостійністю при вивченні навчального матеріалу, оригінальністю відповідей на семінарах. Така навчальна діяльність професійно спрямована та відрізняється посиленням ролі професійних мотивів самоосвіти та самовиховання. М. Артюшина виділяє, залежно від змісту діяльності, як студента, так і викладача такі групи мотивів [7, с. 327 - 328]:

- професійні (пов'язані з певною професійною діяльністю);
- пізнавальні (пов'язані з отриманням знань);
- широкосоціальні (бажання зайняти певну позицію, роль у суспільстві, престижність);
- вузькосоціальні (прагнення мати статус у конкретній соціальній групі);
- процесуально-змістові (зацікавленість у самому процесі та змісті діяльності);
- матеріальні (можливість забезпечити себе матеріально);
- мотиви досягнення (прагнення досягти певних результатів у діяльності);
- утилітарні (прагнення отримати безпосередні переваги від діяльності чи уникнути небезпеки та покарань).

На нашу думку, ці групи мотивів можна об'єднати у чотири: професійно-результативні (професійні + досягнення), соціальні (широкосоціальні та вузько соціальні), пізнавальні (пізнавальні + процесуально-змістові) та базові (матеріальні + утилітарні).

Ця класифікація була покладена в основу психодіагностичного інструментарію визначення мотивації діяльності особистості, яка була перевірена шляхом проведення досліджень з магістрами Житомирського державного університету імені Івана Франка (усього 71 особа з історичного та соціально-психологічного факультетів, а також навчально-наукового інституту іноземної філології).

Представляємо результати досліджень, проведених нами з магістрами різних факультетів у 2016-2017 рр. (Див. табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл студентів різних факультетів за видами мотивації

Інститути/факультети	ВИДИ МОТИВАЦІЇ			
	Базова	Соціальна	Пізнавальна	Професійно-результативна
Інститут іноземної філології	30,0%	27,5%	30,0%	12,5%
Історичний факультет	41,2%	23,5%	23,5%	11,8%
Соціально-психологічний факультет	35,7%	35,7%	31,4%	7,1%
% від загальної кількості осіб (71 особа)	33,8%	28,2%	26,8%	11,2%

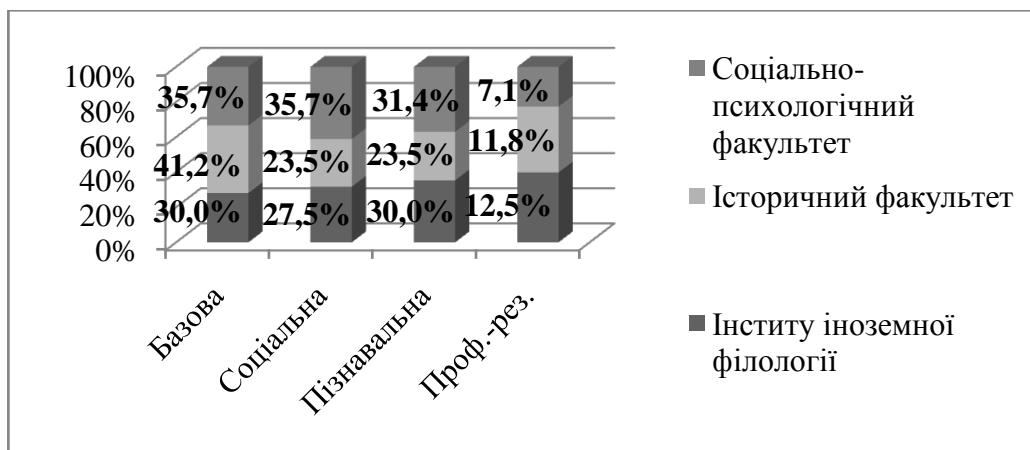

Рис. 1. Розподіл студентів різних факультетів за видами мотивації

Таким чином, найбільший відсоток має базова мотивація, до якої відноситься матеріальне забезпечення навчання (стипендія) та майбутня заробітна плата, а також інші матеріальні блага, притаманні майбутній професії (літня відпустка, соціальний пакет, зручний графік роботи тощо). Проте, спостерігаємо деякі відмінності між представниками різних спеціальностей. Так, найбільшим є показник базової мотивації у магістрів історичного факультету. Це пояснюється тим, що тут більшою мірою представлені чоловіки, які, звісно, відповідають за добробут майбутньої сім'ї. На другому місці, в цілому, у всіх досліджуваних переважає соціальна мотивація. Це пояснюється тим, що педагогічна та соціально-психологічна діяльність пов'язані зі сферою спілкування та комунікативними вміннями майбутніх спеціалістів. Проте, у магістрів інституту іноземної філології на другому місці знаходиться пізнавальна мотивація, що говорить про більш творчий підхід представників даної спеціальності до навчання. Професійно-результативна мотивація у магістрів всіх факультетів знаходиться на останньому місці. На нашу думку, це свідчить про те, що юнаки у даному віці ще не зовсім уявляють собі майбутній професійний результат своєї діяльності.

Висновки. Робота з вивчення мотивації магістрів має практичну значущість у тому сенсі, що, дослідивши переважаючі типи мотивації у представників різних спеціальностей, викладач може спрямувати свою професійну діяльність на активізацію навчально-виховних впливів, притаманних кожній мотивації. Наше дослідження не є завершеним, наступним кроком передбачено створення типології особистості магістра, спираючись, з одного боку, на фізіологічно обумовлені властивості особистості (тип нервової системи, тип вищої нервової діяльності, темперамент), а з іншого – на соціально обумовлену підструктуру особистості, одним із центральних компонентів якої постає мотивація.

Вважаємо, що мотиваційний простір професійної реалізації майбутнього фахівця складає, в першу чергу, професійна орієнтація особистості, яку найчастіше розглядають як динамічну особистісну систему. Окрім того, професійна орієнтація набуває й процесуальних характеристик, які з'являються під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів. При розгляді проблем, які пов'язані з професійною орієнтацією, питання про вплив мотивації на успішність діяльності є одним з найбільш важливих.

Умовами формування позитивних мотивів до навчання в студентів магістратури є:

- застосування андрагогічної моделі у процесі професійної підготовки фахівців в умовах магістратури;
- усвідомлення найближчих (оперативних) та кінцевих (перспективних) цілей навчання;
- усвідомлення теоретичної та практичної значимості засвоєних знань;
- емоційна форма викладу наукової інформації;

- збагачення змісту та новизна навчального матеріалу;
- професійна спрямованість навчальної діяльності;
- вибір адекватних задач, детермінованих інформаційними та пізнавальними протиріччями в структурі навчальної діяльності;
- розвиток пізнавального інтересу окремого студента та підтримання пізнавального клімату в навчальній групі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баклицький І. О. Психологія праці : підручник / І. О. Баклицький. – Київ : Знання, 2008. – 655 с.
2. Володарская И. А. Некоторые проблемы формирования профессионализма у курсантов военного артиллерийского университета [Електронний ресурс] /И. А. Володарская, Н. Д. Изергин, А. С. Марков. – Режим доступа: [www.document./http://www.oim.ru/reader.asp?whichpage=1&mytip=1&word=&pagesize=15&Nomer=138](http://www.oim.ru/reader.asp?whichpage=1&mytip=1&word=&pagesize=15&Nomer=138)
3. Габдреев Р. В., Смирнов А. В. Формирование мотивации учебно-познавательной деятельности студентов ВУЗа // Образование и саморазвитие. – 2008. – № 10. – С. 227–233.
4. Дуткевич Т. В. Практична психологія: вступ до спеціальності / Т. В. Дуткевич, О. В. Савицька. – Київ : Центр учб. літ., 2007. – 256 с.
5. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2011. –512 с.
6. Маркова А. К. Формирование мотивации учения : кн. для учителя / Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
7. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів у вищій школі: навч. посіб. / за ред. М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової. – К.: КНТУ, 2007. – 528 с.
8. Симонов П. В. Высшая нервная деятельность человека. Мотивационно-эмоциональные аспекты / П. В. Симонов. – М.: Наука, 1975. – 176 с.